

SZAK- IRODALOM

L. VELICS: Das Kabinet für kirchliche Kunst im Kollegium S. J. zu Kalksburg. Wien, 1909.

Páratlan gyűjteményt mutat be ez a katalógus. Nem annyira a gyűjteménynek ritkaság számba menő műtárgyai vagy rendkívüli gazdagsága folytán áll egyedül a kalksburgi gyűjtemény, hanem céltudatos összeállítása révén. De e tekintetben — úgy tudom — nem csupán az egyházi művészetek terén képez versenytárs nélkül való kezdeményezést, hanem általában. Mert ha történtek is itt-ott kísérletezések az egyes művészeti ágak genetikus bemutatására, de egészen rendszerbe véve, minden képző- és iparművészeti ágban teljesen megvalósítva az egész vonalon — eddig sehol, csupán Kalksburgban. Pedig első tekintetre egészen igénytelen kis házigyűjteménynek tetszik három helyiségben és néhány szekrényben. Ám amit Velics e kis keretekben összegyűjtött, amit gyakorlatias érzékkel, messzelátó tekintettel tervszerűleg összehalmozott, az legteljesebb elismerésünket és mindennekfelett beható figyelmünket érdemli meg.

Nem hiában volt Velics középiskolai tanár, és pedig annak legkitűnőbb fajtájából való: mindenkor a lényegnek megértésére törekedett, s nem nyugodott addig, míg növendékei a tárgyat a legkisebb részéig abszolút biztossággal nem tudták. Nem sokat, de alaposan akart tanítani. Azonfelül azzal is tisztában volt, hogy az első oktatás nem lehet befejezett, az anyagot kimerítő előadás, hanem olyan alapismeretek közlése, amelyek kedvet oltanak a lelkekbe a továbbtanulásra és feltétlen biztosságú előfeltételeket az egyes művészeti ágak alaposabb tanulmányozására és megértésére. Velics nem műtörténelemmel kezdi művészi oktatását, hanem a művészeti ágak technikai alapjaival, s így aztán ezen technikai fejlődés fonálán mutatja be a művészet fejlődésének történetét. Bizonyára ez a legcélravezetőbb és legmodernebb módszer, amelyre Velics maga erejéből jutott rá és ezt a modern tanítási módszert húsz év óta gyakorolja nagy eredménnyel. Magát a metódust ugyanezen katalógusnak, de meg a gyűjteménynek és e kiváló pedagógusnak és műtörténeti írónak személyes ismerettségem alapján annyira fontosnak és eredményesnek tartom, hogy nem habozom kijelenteni: ha valaha középiskoláinkban a művészetek és műtörténelem is tantárggyá lesz, s ha nem akarjuk a növendékeket a művészetektől elriasztani, hanem hozzáédesgetni, Velics módszerét és műgyűjteményét kell egyszerűen átvennünk. Örömmel és büszkeséggel mondom: probatum est, és ezt egy magyar ember tette, — ha mindjárt idegenben is.

Velics t. i. magyar eredetű, szívvel-lélekkel színmagyar ember, aki a jezsuiták kalksburgi intézetében volt hosszú ideig tanár, s ott adódott neki alkalom az ottani vezetőség és az intézet jóakarói révén arra, hogy műgyűjteményét összehozza. Nem egyszer szomorúan panaszozza, hogy nem itthon

tehetne meg, de itt szegényes viszonyaink, de meg egy némely szűkkeblűség is lehetlenné tették nemes szándékát. De azért magyar szíve vissza-visszahúzza hazánkba, s missziós papi voltát nem csupán egyházi ténykedésekben értékesíti, hanem mint a művészet vándorapostola folyton járja országunkat, és papnevelő-intézetekben, egyházi körökben számtalan előadást tart, magával cipelvén gyűjteményének egy-egy osztályát szemléltető előadásainak kedvéért. Így egyike a leghatalmasabb tényezőknél, akik a klérusnak már jó ideje ellanyhult művészeti érdeklődését feltüzelní igyekeznek.

Velicsnek nem lévén muzeális, hanem oktató célja, nem arra törekedett, hogy műtárgyat műtárgyra halmozzon. A gyakorlati eszmemenet az, hogy a kezdő műbarátokat a különféle művészeti ágak genetikus alapon való bemutatásával és százas evolúciójuk tekintetbe vételével vezesse be a művészetek élvezésébe. Ezen módszer szerint nem levegőben lógó elméletek, nem szép hangzású előadások, általános keretek, impressziók maradnak meg a kezdő hallgató lelkében, hanem nézni, kutatni, szétbontani, értékelni tanul, s így műélvezete öntudatosává válik. Sarlatán nagyképszerűség, divatos műérdeklődés nem teremhet ezen módszer alapján, s így egy csapásra megmenekülünk a mostani népszerűsítő művészeti oktatás egyik rákfenéjétől. Művészeti snobság a kalksburgi módszer szerint egyszerűen lehetetlen. Ellenben az alapos ismeretek utáni szomjúság elemi erővel ojtódik a lelkekbe.

Ezen cél elérésére nem szükséges, hogy eredeti műtárgyak szerepeljenek. Nehéz is volna kisebb anyagi eszközökkel rendelkező intézeteknek ilyeneket beszerezni. Azért Velics, ha csak teheti, eredetieket szerez be; de pénze fogytán megelégszik hű utánzatokkal is. A fő, hogy a technikai alapot híven tükröztesse vissza. Különösen régi műtárgyak beszerzése okozna legvágyhatatlan akadályokat; ellenben merőben bevezető oktatásnál jó mesterek kezéből kikérült másolatok elegendő szolgálatot tesznek. Aki ezen remekbemenő másolatokon szemét élesítette, egész más szemmel fogja nézni a múzeumok műkincseit. A kalksburgi gyűjtemény a nagy múzeumok előcsarnoka, vagy ha úgy tetszik, azoknak kulcsa.

Velics elsősorban az egyházi művészeteket tartotta szemé előtt. Ez azonban nem vezette egyoldalúságra. Inkább csak a gondolati tartalom egyházi, az anyag természete és jelentősége szerint általános, minden ágra kiterjedő. Először gazdag műtörténeti könyvtárat mutat be, amely már beosztásával is tekintettel van a gyűjteményre; művészeti szakok szerint a legjelentősebb munkák nagy gondval vannak összehordva és összeválogatva. A könyvtár bevezető a gyűjtemény megértéséhez. Sőt a gyakorlatiasság odáig megy, hogy Velics magában a katalógusban minden gyűjteményszak elején jelzi a legfontosabb és legegységesebb munkákat, amelyeket a kezdő tanulmányozónak el kell olvasnia, ha autodidakta módon akarja a gyűjteményt átvenni. Azután következik a pazar gazdagságú gyűjtemény áttekinthető, könnyen kezelhető elrendezésben. Reprodukciós eljárások, xylographia, chromo-xylographia, phototypia, autotypia, chromo-autotypia, chalkographia hét változatával, heliogravure, lithographia két változatban, fénynyomás, fényképezés minden technikai formában, kombinált reprodukciók.

Majd a festési technika változatai vonulnak fel, olajfestés, freskó, tempera, enkaustika, sgraffito, aquarell, gouache, elefántcsont festés, rajzok. Mindez nem csupán a technika eredményeiben, hanem az első lépéstől a befejezésig a hozzávaló minden szerekkel egyetemben. Az építészet, festészet és szobrászat gyűjteményes képkiadásai, modell-, éremgyűjtemény (hozzávaló technikai eszközök és előállítási módok); műlakatos, aranyműves, drágakövmetszés és foglalás, emailváltozatok, üveg- és porcellánfestészet, mozaikgyűjtemény, fotechnikák, szövés, csipke, hímzés és szőnyegkollektívó rengeteg mennyiségű példányokban. Amint látjuk, az iparművészeti rész rendkívül gazdagon van képviselve, ami felette örvendetes, mert hiszen felső, közép és legalsóbb iskoláinknak, ha már művészettel foglalkoznak, mindig csak a grand art lebeg szemük előtt, amihez voltaképpen a nagyközönség zömének gyakorlati szempontból alig-alig van köze. Ellenben mindennapi életében éppen az iparművészet kis termékei szerepelnek és jutnak mindenkivel szükségszerű érintkezésbe. Velics tervében és gyűjteményében teljes egyensúly, harmónia és szintetikus gondolkodás van. Minden művészeti ág úgy irodalomban, kész műben, mint fejlődési folyamatában egyenlő méltánylásra talál. Az anyag oly jó választékonyssággal van egybegyűjtve, hogy rövid két-három órás előadásban a leglaikusabb hallgató is tisztába jöhet egy-egy művészeti ág természetével, létrejövésének minden fázisával és történelmi fejlődésének legfőbb, legmarkánsabb etappejaival. Valóságos ezermesterkedés szigorúan tudományos elvek alapján. Ezt csak a dolgok lényegéig való hatolás, a kezdő műbarát pszichológiai diszpozíciójának izig-vérig való ismerete, a művészetek lelkes szeretete hozhatja létre. Mindez Velicsben gazdagon megvan, s gyűjteményében bőségesen nyilvánul.

Ismételten csak hangsúlyozni akarjuk e szép és eredményes kezdeményezés fontosságát, a gyűjteménynek az oktatásban való nagy jelentőségét. Bármely művészeti, ipari, vagy iparművészeti iskolának vagy intézetnek díszére válnék. Akinek pedig bécsi tartózkodása alkalmával van egy szabad félnapja, melegen ajánlom, ránduljon ki Kalksburgba. Úgy Velics, a gyűjtemény öre, valamint távollétében az intézet vezetősége a legelőzékenyebben fogadnak minden érdeklődőt, ha előzetesen írásban bejelent látogatását. Senki sem fogja megbánni e kirándulást. A művészeti oktatás iránt érdeklődők még egyenesen megbecsülhetetlen sok gondolatot, termékeny impressziót fognak nyerni. Szakembereknek a katalógust szívesen küldi meg a szerző.

FIEBER HENRIK.

VOGEL, F. RUD.: Das amerikanische Haus. Entwicklung, Bedingungen, Anlage, Aufbau, Einrichtung, Innenraum und Umgebung. Berlin, Ernst Wasmuth A.-G. I. Bd. Ára 25 márka.

Az a nagy, Európára is gyümölcsözőleg bizonyult hatás, mely az 1893. évi chicagói kiállítás nyomán keletkezett, s mely a figyelmet feltűnő módon Amerika felé terelte, az építészetben nyilvánult elsősorban. Az amerikai építészet sajátos konstrukciójáról megjelentek ugyan közlemények egyes folyóiratokban, előadásokban is tárgyalták, de úgyszólván hatás nélkül. A múlt század 80-as éveinek végén nagyobb

figyelemben részesült az amerikai építkezés, előbb laikus, később szakkörökben. Szakmunka, mely az amerikai építészettel foglalkozott volna, nem volt. Ennek a hiányát pótolja a szerző, ki az amerikai házról szóló munkájában kiterjeszkedik annak minden fázisára. Kimutatja a lakóház és az egycsaládosház fejlődésmenetét, a különféle klimatikus viszonyokból származó követelményeket; kimutatja a világ minden tájáról odaözönlött népek által gyakorolt hatásokat s azoknak összeolvadását, mely a célszerűségnek, a leghasznosabbnak kiválasztásából állott. Hangsúlyozza az építész és az épített kölcsönhatását, mert csak így válhatik az otthon kellemessé és tökéletessé. Az amerikai építés nemcsak tervezője a ház alaprajzának és fölépítésének a vezetője, hanem a ház berendezésének és a háztáj rendezésének is útmutatója. Behatóan tárgyalja azon módokat is, melyek a ház fölépítésénél és föl-szerelésénél a takarékoság szempontjából tekintetbe veendőek. A mű nemcsak az amerikai építés fejlődésével foglalkozik, hanem az amerikai nép kultúréletének képeit tárja szemünk elé és tanulságot nyújt nemcsak a németeknek — kik részére a szerző elsősorban írta a munkát — és az amerikaiaknak, hanem egész Európának. Érdekel bír a könyv a nemzetgazdászra, a gyárosra épügy, mint a nagy publikumra, amennyiben bepillantást enged nyerni az amerikai nép életmódjába, munkás- és gyárviszonyokba, melyek egész más bázisokon nyugsznak mint nálunk s amelyek kétségkívül hatással lesznek viszonyainkra is.

Az első most megjelent kötetben három fejezetet szentel az északamerikai lakóház történelmi fejlődésének. Az első fejezet 1840-ig, a második 1870-ig és a harmadik az 1890-ig terjedő időközt tárgyalja. Elsőben az eszközök és az anyag céltudatos kihasználásáról szól, majd az angol és hollandi szokásoknak az utánszára mutat rá a szerző. Az építészetben nem követték az európai lakóházak stílusait, náluk a célszerűség a döntő s ha részleteket át is vesznek, azokkal bámulatos összhangot tudnak létesíteni. A stílusokhoz nem kötik magukat mereven, hanem önállóan járnak el, amint azt a gyakorlati cél követeli. 1840 körül a gót és a renaissance stílus talál alkalmazásra, melyek a stílusok összekeverését eredményezték ép úgy, mint a keleti városokban és Európában. Vogel mindig kiemeli az amerikai építészetben nyilvánuló sajátosságot, jellegzetességet, mely főképp az anyag ügyes felhasználásában, a riktó színek kiválasztásában és a tömegek elosztásában nyilvánul. A szöveget 400 ügyesen kiválasztott ábra illusztrálja.

Sz. L.

SZALAY IMRE: Az Erzsébet királyné emlékmúzeum leíró lejtoma. A gondosan szerkesztett katalógus, mely német, francia és angol fordításban is megjelent, részletes és bő leírással magyarázza a múzeum ereklyéinek történelmi vonatkozásait. Bő kommentárral kíséri azokat az ereklyéket, melyek néhai Erzsébet királynénak a magyarok iránt táplált szeretetének soha el nem muló bizonyítékai. Illusztrációk is díszítik a könyvecskét, melynek bevezetésében Szalay Imre ékes tollal írja meg a múzeum alapításának történetét. Az egész könyv — nemcsak a bevezetése — több a száraz katalógusnál, Szalay Imre azon igyekezett, hogy a mi jóságos

királynénk fenkölt emlékéhez méltóan jellemezze azt a szeretetet, melynek a múzeum tárgyai néma tanúi voltak. Ára 50 fillér.

HISTORY OF THE FAN. G. Woolliscroft Rhead. London, Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., Ltd. Dryden house, Gerard street, W. 1910. 4 r. 311. oldal. Ára: 120 korona. A legyező történetéből szóló fenti mű szerzője ismert nevű író az angol művészeti irodalomban, ki úgy művészeti, mint iparművészeti műveiben az alapos kutató becsületes munkásságával számol be témájáról. Jelen mű megírására a legyező irodalmában tapasztalt hiányosságok pótlása készíti s hogy ennek mily szakavatottsággal felel meg, arról az előtünk fekvő mű egységességéből és áttekinthetőségéből meggyőződhetünk. Számozott példányban jelent meg e mű a „wales“-i hercegnek ajánlva.

Figyelemreméltó grafikai szempontból a könyv tipografiai kiállítása. Krétázott papíron előállított 127 illusztráció valószínű nyomdai remek, melyek közül 27 színes és 100 tonusos nyomású. A 83. szöveg közé nyomtatott ábra tiszta éles képben szintén a modern nyomdatechnikát dicséri. Illusztrációinak anyagát a British Museum; Victoria and Albert Museum; India Museum; Kunstgewerbe Museum, Berlin s egyes angol magángyűjtők gyűjteményéből veszi.

11 fejezetben tárgyalja a legyező történetét.

Művét kezdve azokon a kedves adományokon, melyek mitológiai kapcsolatba hozzák a legyező keletkezését, szól annak használatáról, mely a forráság és a kellemetlenkedő bogarak elűzésében viszi első hasznos szerepét. Ezen eredeti rendeltetéséből kivetkőzve, sokszor mint hatalmi jelvény és istentiszteleti tárgy is szerepet játszik.

Az őskori, egyiptomi, asszír legyezők, formai érdekességükön kívül, még a görög és rómaiaknál sem jöhetnek figyelembe, mint művészi produktumok, bár a bemutatott példák némelyikében van dekoratív erő.

Az indusok legyezői, mit e könyvben az India Museum tárgyain szemlélhetünk, nagy díszítő képességükről tesznek tanúságot. Legyezőik kör-, félkör- és zászlóalakúak.

A kínai és különösen a japán legyezőkön a színezés finomságát és a megmunkálás könnyedségét bámuljuk. Japánban jeles festők (Hokusai, Korin ... stb.) művei díszlegnek legyezőkön.

A flabellum (hosszú nyelű) és a tollas legyezőkről szólva, gyönyörű példa a firenzei nemzeti muzeumi IX. századi flabellum faragott csontnyelűvel, nemkülönben szépek a francia, olasz XII., XIV., XVI. századbeliek faragott elefántcsontból.

A XVII. és XVIII. századi festett legyezőket 96 oldalon tárgyalja Olasz-, Spanyol-, Francia-, Angolországokban, Hollandiában és Flandriában, végül Németországban. Európában a XVII–XVIII. századokra esik a legyező fénykora, ekkor lép szoros összeköttetésbe a művészettel. A között szebbnél szebb példákon gyönyörködhetünk mitológiai jelenetekben, pastorellek, miniatűrök, tájképek ... stb.-ben.

Olasz- és Spanyolországban a sok szép festésű és művészi faragású elefántcsontnyelű legyező közül igen érdekes a velencei Szt.-Márk teret feltüntető olasz le-

gyező. Spanyolország teljesen olasz befolyás alatt áll a legyező művészi dekorálását illetően.

Franciaországban, hol az olasz befolyás szintén érvényesült, csakhamar önálló nemzeti ízt vett fel a legyezőfestés úgyannyira, hogy e téren vezető helyre került. Rhead legtöbbet foglalkozik a francia legyezőkkel s pompás példákat mutat be a Lajosok (XIII–XVI.) korából. Gouache és vernis-Martin festéssel ellátottak voltak itt a legkedveltebbek és legdívatosabbak.

Számos példával illusztrálva bőven tárgyalja az angol festett legyezőket. Angliában eleintén tisztán az olasz behozatal dominált, de később teljesen angol karaktert vett fel a legyezőfestés. Szép példa J. Genpy műve, a római Szt. Péter templomot és a Vatikánt ábrázoló festménye.

A Holland- és Németországban levő legyezőkkel röviden végez, egy-két illusztrációval.

A XVII–XVIII. századi metszetekkel ellátott legyezők tárgyalásának 67 oldalt szentel. Két részre osztva tárgyalja itt külön-külön a francia és angol legyezőket.

A között francia metszetekkel ellátott legyezők történelmi tárgyuknál fogva érdekesekek. A francia forradalom és a nagy Napoleon jeleneteit ábrázolják.

Az angol metszetekkel ellátott legyezők közül III. György angol király látogatása a kir. akadémiában érdemel figyelmet, de szépek a városi tájképekkel ellátottak is.

A modern és legújabbkori legyezők tárgyalásával fejezi be művét Rhead. Selyemre, elefántcsontra alkalmazott festett legyezőket mutat be Bonheur, Popelin, Detaille, Conder, Brangwyn-tól és egy kedves gyermekgirlandos saját tervet közöl. A csipkelapú legyezők közül, melyek alsórésze faragott vagy festett elefántcsont, érdekes a Worshiptul Company of Fan Makers készítménye, melyet 1902-ben Alexandra angol királynő használt koronázáskor.

Rhead művének értékességéről, a fenti nagy vonásokban vázolt anyag ismertetéséből, fogalmat alkothatunk. Előadása világos, érthető s anyagának mesterei csoportosítása folytán tudományos használatra alkalmas. Művészettörténeti szempontból kiváló munka, mert a legyező története szoros kapcsolatban van a korabeli művészettel, illetve iparművészettel, tekintve anyagának sokféleségét (papír, selyem, csont, lakk ... stb.) a művészi megmunkálásnak számos irányban teret nyújt. Művének becse, azonkívül hogy az említett muzeumoknak és az angol műgyűjtőknek legkiválóbb darabjaival megismertet, még abban is rejlik, hogy a legyező történetének szakszerű, tanulmányos tárgyalása mellett összekapcsolja azt a jelenkor művészetével.

A legyező történetének fejlődésmentéből következtethetünk annak jövőjére. A modern művészet teremtésével szemlélve, látjuk, hogy azzal kiváló művészek foglalkoznak. A legyező annyira befészkelte magát a nők életvilágába, hogy megérdemli — a nőt dekoráló természeténél fogva — a művészi munkát, ha nem is vesszük figyelembe annak nemzetgazdasági jelentőségét, hogy egyes országoknak (Francia, Olasz, Angolország) milliókat hajt, mint műipari cikk.

TANTOSSY JÓZSEF DR.

